

היריון בסיכון בהלכה (1)

הפלת עוברים בהיריון המסכן את המעוברת

כידוע על פי ההלכה, למרות שעובר אינו שווה במעמדו לנולד, וההורגו לרוב הדעות אינו עובר על איסור רציחה גמור, כפי שמצינו בתורה שרק בני נח נהרגים על הריגת עוברים, ואילו ישראל שהרג עובר חייב רק בדמי וולדות (והארכנו בזה בעבר במספר מאמרים), מכל מקום חמור מאוד איסור הפלה של עובר, והפוסקים חששו מאוד להכריע לקולא בעניין זה גם במקרים חמורים, ובוודאי שפסיקת ההלכה בכל מקרה כזה לגופו נתונה בידיהם של פוסקי הדור בלבד.

להלן נעסוק בקצרה בהלכה לגבי הפלת היריון בסיכון לאם. ההגדרה של הדברים לצורך ענייננו היא, כאשר עצם מצב ההיריון מסכן את האישה המעוברת.

שנינו במשנה במסכת אהלות (ז, ו) :

"האשה שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותן אברים מפני שחייה קודמין לחייו יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש".

הוא אומר, כל עוד לא הוציא רובו, שאז הוא נחשב כנולד, אין לעובר את אותו מעמד שיש לאמו, וחייה קודמין לחייו. אבל לא נתבאר בגמרא לגמרי יסוד העניין, ובאמת יש בזה כמה שיטות.

בגמרא בסנהדרין (עב, ב) איתא :

"אמר רב הונא : קטן הרודף ניתן להצילו בנפשו. קסבר : רודף אינו צריך התראה, לא שנא גדול ולא שנא קטן. איתביה רב חסדא לרב הונא : יצא ראשו - אין נוגעין בו, לפי שאין דוחין נפש מפני נפש. ואמאי? רודף הוא! - שאני התם, **דמשמיה קא רדפי לה**".

ובפשטות, מבואר בגמרא שגם קודם שהוציא העובר את ראשו או רובו הוא אינו נחשב רודף לאמו, אלא משמיה קא רדפו לה, והטעם שמותר להורגו בכדי להציל את אמו, הוא רק משום שהוא עדיין לא נחשב כ"נפש", וכמו שכתב רש"י : "דכל זמן שלא יצא לאויר העולם לאו נפש הוא וניתן להורגו ולהציל את אמו, אבל יצא ראשו אין נוגעין בו להרגו, דהוה ליה כילוד ואין דוחין נפש מפני נפש".

וכ"כ הרמ"ה : "אבל כל זמן שהוא מבפנים לאו נפש הוא ולא חסה עליו תורה שהרי לא חיבה עליו מיתה דכתיב ויצאו ילדיה ענוש יענש".

והרמב"ן במסכת נדה (מד, א) גם כן השווה הדברים כפי שרמז הרמ"ה לדין דמי וולדות, שהנוגף אשה ויצאו ילדיה שהוא פטור ממיתה ואינו חייב אלא בדמי ולדות.

אמנם, זה לשון הרמב"ם (רוצח א, ט):

"הרי זו מצות לא תעשה שלא לחוס על נפש הרודף. לפיכך הורו חכמים שהעוברת שהיא מקשה לילד מותר לחתוך העובר במיעיה בין בסם בין ביד **מפני שהוא כרודף אחריה להורגה**, ואם משהוציא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש וזהו **טבעו של עולם**".

ולכאורה צ"ע, שהרי בגמרא נראה שעובר אינו רודף לאמו אלא משמיא רדפו לה, וכמו שסיים הרמב"ם לגבי הוציא את ראשו, ומה הטעם לחלק בזה בין קודם שהוציא ראשו לבין אחר כך. ובפרט, שמשמע ברמב"ם שאם לא טעם זה, לא היה לנו להקדים חיי האם לחיי העובר אפילו קודם שנולד.

ומחומר הקושיא חידש הגר"ח מבריסק בספרו על הרמב"ם כמה חידושים גדולים בכדי ליישב את שיטת הרמב"ם, ונביא דבריו בקצרה רבה. ידועה החקירה, אם עיקר דין הריגת הרודף הוא מצד הצלת הנרדף, או שהוא דין מוות לרודף. והגר"ח הוכיח כצד הראשון, אבל חידש חידוש גדול, שהצלת הנרדף אינה כמו בכל פיקוח נפש בתורה, אלא היא עצמה החידוש של פרשת רודף, כיון שבהצלת נפשות זו נהרג אדם אחר, וזה מה שחידשה התורה, שנפשו של הרודף נדחית מפני נפשו של הנרדף להצילה.

[הגר"ח הוכיח כן ממה שמקור הדין שלרודף ילפינו מקרא ד"שופך דם האדם באדם דמו יישפך" שנאמר לבני נח, ולדעתו אין דין פיקוח נפש בבן נח. ועיין גיליונות החזו"א, מה שהעיר על כך].

ועל פי זה ביאר הגר"ח את דברי הרמב"ם, שבאמת מצד פיקוח נפש הכללי שבתורה לא היה מקום להרוג את העובר, מפני שהוא נחשב נפש גמורה לענין חיוב הצלתו גם כן, שהרי מחללים את השבת להצלת עובר, ואין לדחות את נפשו מפני נפשה של אמו, ורק משום שהוא רודף דוחים אותו מפניה, ואף שהתבאר בגמרא ש"משמיא רדפו לה", אין זה מספיק להפקיע ממנו גדר רודף. ובזה שונה עובר מנולד, שאצל עובר, **חל דין הצלת הנרדף שבדין רודף** להעדיף "נפש גמורה" על פני "נפשו של עובר", גם אם לא חל **חיוב רודף**, אבל כשהוציא את ראשו והוא נפש גמורה, אי אפשר לדחות נפש מפני נפש אלא כשחל כבר חיוב רודף, ובזה כיון שמשמיא רדפו לה, אי אפשר להעדיף את האם על פני העובר.

על כל פנים, ההלכה היא ברורה, שהיריון שמסכן את האם, חייב קודמים, ומותר לבצע הפלה.

והנה על פי מה שראינו בדברי הראשונים, היה מקום לדון במקרה מצוי ל"ע, של אישה בהיריון שנתגלתה אצלה מחלת הסרטן, ובכדי שתוכל לקבל טיפול כימותרפי, ולהפחית את הסיכון, היא צריכה להפיל את העובר. שלכאורה, לפי דעת הראשונים שנקטו שההיתר להרוג את העובר הוא מצד שחייה קודמין, שפיר דמי להורגו גם במצב זה, אבל לפי שיטת הרמב"ם שההיתר הוא מצד דין רודף, יש לעיין האם גם באופן זה הוא נחשב רודף, או שנאמר שלא אמרו כן אלא ב"מקשה לילד", שהסיכון לאמא מגיע מן העובר ממש, ולא במצב שהסכנה עברה היא מסיבה חיצונית שאינה קשורה לעובר, רק שהיא לא תוכל לקבל טיפול אם לא תפיל את העובר.

אמנם דבר פשוט בכל הפוסקים שאין לחלק בין המקרים בזה, ובכל אופן שיהיה שמחמתו יש סכנה לאמא, מותר לבצע את ההפלה, אך לא מצינו שביארו העניין כל כך, ובפשטות נקטו כמבואר ברוב הראשונים, שההיתר להרוג את העובר בסכנה לאמא הוא מצד שחייה קודמים ומשום שהעובר אינו נחשב עדיין נפש.

אמנם מצינו ביאור לעניין אף לדעת הרמב"ם, בדברי הגרש"ז אורבאך (שלחן שלמה ערכי רפואה חלק ג' עמ' ק"ד), שהביא מהספר "פחד יצחק" (ערך נפלים) שכתב שאף שמותר להפיל את העובר הגורם סכנה לאמו, אין להתיר זאת באופן שבאו מחלות על האם שלא על ידי רדיפת העובר כגון בסיבת חום נכרי ועיפוש הליחות וקדחת ארסיות ששה חודשים אחרי ההיריון, שאז אין להתיר, משום שלא העובר הוא הרודף אותה, ועל זה העיר הגרש"ז:

"וצריך עיון, שמכל מקום עכשיו שהאמא חולה הרי העובר ממש רודף אותה, ואף שהסיבה היתה צדדית, מכל מקום עכשיו אמאי לא יצילוה או יאריכו חייה על ידי הריגת העובר".

הוא אומר שלדעתו הגדולה, אפילו אם ההיתר הוא מצד דין רודף, כשהמציאות היא שחיי האמא תלויים בכך, הוא נחשב רודף גמור עברה.

ובאמת מצינו גם באגרות משה שנקט לעיקר את הטעם של רודף, ומשום כך פסק (חוי"מ חלק ב סימן סט), שיש חילוק בין דין פיקוח נפש הכללי שדוחה שבת וכל האיסורין, לבין דין הצלת האמא על ידי הריגת העובר, שבכל פיקוח נפש אפילו על צד הספק מותר לחלל את השבת ולעבור כל האיסורין, אבל לגבי הריגת עובר יהיה אסור עד שלרופאים תהיה אומדנא גדולה קרוב לודאי שתמות האם, והטעם לכך הוא, שמאחר שההיתר כאן הוא מצד שהעובר נחשב לרודף, צריך שיהיה ודאי רדיפה כמו בדין רודף הכללי.

ואמנם גם על זה נחלק הגרש"ז, וכתב שיש להשוותו לדין הבא במחלת, שגם במקום ספק מותר להרוג את הבא במחלת (ועיין שם בהערה 3).

אך באמת מצינו בשו"ת אחיעזר (חלק ג סימן ע"ב), שנשאל באישה חולנית במחלת הריאה, והרופאים אומרים, שהכרח הוא לעשות ניתוח להמית העובר שבמעיה, שאם לא כן יש סכנת מוות בלידתה.

האחיעזר כותב לדון, שהיה מקום לדון בשאלה על פי יסוד הדין של הריגת העובר במצב סכנה לאמא, שאם הוא מצד שהעובר לא נחשב נפש כמו האמא, אם כן בודאי יש להתיר ההפלה, אך אם יסוד ההיתר הוא מצד דין רודף, יש מקום לטעון שרק כאשר הרדיפה היא מיד כעת אז מותר להרוג את הרודף, אבל במקרה שבו הוא דן, הרדיפה אינה כעת והסיכון יהיה רק בשעת הלידה, ואם כן שמא אין להתיר את ההפלה כעת.

אמנם האחיעזר מכריע, שבוודאי ההכרעה בזה היא כדעת רוב הראשונים שכתבו שהטעם אינו מצד דין רודף, וכמשמעות הגמרא, וגם בלאו הכי, "אינו נראה שום חלוק בדבר אם רודף הוא מיד או לאחר זמן". אך זאת כן מקבל האחיעזר, שאם היה ההיתר מצד דין רודף, צריך לדון בזה מצד נאמנות הרופאים, שכתב החתם סופר (יו"ד סימן קע"ג) שהיא רק בגדר ספק, ואם כן דינו כספק רודף שהדין שאסור להורגו. ולכן עיקר ההיתר אכן הוא מצד שההלכה כרוב הראשונים, וכנ"ל.

הרי לנו שהאחיעזר גם כן מסכים לעיקר דבריו של האגרות משה, שאם מדין רודף, כל עוד אין ודאות, אי אפשר להרוג את העובר.

על כל פנים, לעצם פסקו של האחיעזר, שאין צורך בסכנה מיידית, אלא גם סכנה בלידה מספיקה בכדי להתיר להרוג את העובר כעת, הסכימו הפוסקים.

והנה יש ששאלו, שאם הסכנה היא רק בלידה, מדוע יהיה מותר להמית את העובר עכשיו, ולא נצטרך לאפשר לו לחיות עד אותו הזמן של הלידה, ואז יפילו אותו.

אמנם התשובה לכך פשוטה, שאי אפשר לתת להיריון להתקדם עד ללידה, שמא תלד מוקדם ותסתכן, וכן צער ההיריון גדול בינתיים. אבל ביסוד הדברים לעומקם נראה לבאר, על פי דברי הראשונים שכתבו להטעים מדוע מחללים את השבת להצלת עובר, שהוא לא מצד הדין של "וחי בהם", שהרי העובר אינו נחשב נפש עדיין, אלא מצד הדין של "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" [שהוא טעמו של רבי שמעון בן מנסיא (ביומא פה) לכל יסוד דין פיקוח נפש, וכתבו הפוסקים שאף טעם זה נפסק להלכה, ולא רק טעמו של שמואל הלומד מ"וחי בהם". הארכנו בזה בכמה מאמרים בעבר], ואף העובר הזה צפוי כשייוולד לשמור שבתות הרבה, ולכן מחללים עליו את השבת.

הרי לנו מכך, שיסוד ההתייחסות שלנו לעובר כחי, אינו מצד מצבו כעת, אלא רק על שם העתיד, במה שצפוי להיוולד ולחיות בעולם, אך לו יצוייר עובר שברור לגמרי שלא יהיה עתיד לצאת לאוויר העולם, אין לחייו של עובר במעי אימו שום יחס וחשיבות ומותר להורגו מיד.

ומשום כך ברור שבמצב זה שבו העובר יסכן את אמו בלידתה, אין צורך וטעם להמתין עד שתגיע שעת הלידה, ובפרט שלמעשה קשה יותר להפיל אחר כך ובמקרים רבים יצטרכו לנתח אותה.

עוד נידון על פי המחלוקת בראשונים, הוא במצב שבו לא נוכל לרפא את האמא לגמרי, ועדיין יש לה דין "טריפה", והיא צפויה למות, אלא שאם יימשך ההיריון היא צפויה למות מוקדם עוד יותר. בספר "תורת היולדת" מביא המחבר הרב יצחק זילברשטיין שליט"א דיון בנושא ע"פ דברי המנחת חינוך במצוה רצ"ו שחידש, שכיון שההורג את הטריפה אינו חייב מיתה, אפשר שהריגת "טריפה" אינה נחשבת רציחה, ואם כן הרודף אחר הטריפה להורגו, אסור להרוג את הרודף. לפי זה, באישה זו שעל פי ההערכות אין לה אלא "חיי שעה", אם נדון את ההיתר להפיל עובר שמסכן את אמו על פי הטעם של הרמב"ם, אם כן לא נוכל להפיל את העובר עבור רפואת האמא לחיי שעה, כיון שאין לעובר במצב זה דין רודף, אף אם נדון על פי טעמים של רוב הראשונים, מסתבר שאף עבור חיי שעה חשובים חיי האמא יותר מחייו של העובר.

במאמר הבא נדון בס"ד במצב שבו העובר אינו מסכן את האמא סכנת חיים גמורה, אלא רק האמא רוצה לעשות לרפואתה רפואה שעבורה צריך להפיל את העובר, מה הדין בכהאי גוונא, ונדון גם ביסוד חשוב שכתבו האחרונים בעניין זה, ובפולמוס על תשובות המהרי"ט המפורסמות (סימן צז וסימן צט).